

Буряк К. М.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри підприємництва, організації
виробництва та теоретичної і прикладної економіки
Українського державного хіміко-технологічного університету
<https://orcid.org/0000-0001-6265-9706>

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У СІМЕЙНІЙ СФЕРІ ВІТЧИЗНЯНИМИ НАУКОВЦЯМИ

RESEARCH OF CRIME IN THE FAMILY SPHERE BY DOMESTIC SCIENTISTS

Стаття присвячена вивченню праць українських вчених з проблематики сімейної злочинності. Зазначено, що проблема запобігання кримінальним правопорушенням у сімейній сфері в Україні завжди була актуальною для нашого суспільства, і зокрема, для кожної сім'ї. У досліджених наукових працях проведено кримінологічний аналіз насильства в сім'ї шляхом з'ясування кількісно-якісних показників, вивчення особи, яка вчиняє насильство в сім'ї, та віктимологічного аналізу жертви такого насильства. Обґрунтовано необхідність зміни підходів до організації заходів запобігання злочинності неповнолітніх, шляхом доповнення кримінологічної науки новими теоретичними положеннями та конкретними рекомендаціями по вдосконаленню кримінального законодавства і правозастосовчої практики у сфері охорони інтересів сім'ї. Розкрито загальні засади дослідження сексуального насильства щодо дітей у контексті історичних аспектів формування й розвитку поняття сексуального насильства щодо дітей і на сучасному етапі розвитку кримінологічних знань про сексуальне насильство. Охарактеризовано особливості караності та кваліфікації незаконного проведення абортів. А це важливий показник, оскільки він показує наскільки злочинність у сімейній сфері впливає також і на показники діяльності правоохоронних органів, які фінансуються з податків населення країни. Відзначено, що вітчизняні вчені, які розглядали проблему злочинності у сімейній сфері, обійшли існуючу в кримінологічній науці методику оцінки наслідків кримінальних правопорушень, що вчиняються кривдником або кривдницею в сім'ї. Визначено наскільки стан дослідження злочинності в сімейній сфері був предметом вивчення вітчизняних вчених за роки проголошення Україною незалежності. І наскільки сучасний стан в умовах воєнного стану викликає неабияке занепокоєння в суспільстві, оскільки вчинення кримінального правопорушення кривдником або кривдницею в сімейній сфері негативно впливає на національну і кримінологічну безпеку в державі. Окреслено необхідність індивідуального підходу під час обрання заходів запобігання домашньому насильству, який включає урахування низки умов, обставин, ситуацій та факторів, зокрема: віктимність жертви, умови спільного проживання в сім'ї, стосунки між батьками та дітьми, родинні зв'язки тощо.

Ключові слова: кримінальні правопорушення у сімейній сфері, кривдник, насильство в сім'ї, сексуальне насильство.

The article is devoted to the study of the researches by Ukrainian scientists on the issue of family crime. It is noted that the problem of preventing criminal offenses in the family sphere in Ukraine has always been relevant for our society, and in particular, for every family. In the researched scientific works, a criminological analysis of family violence was carried out by clarifying quantitative and qualitative indicators, studying the person who commits violence in the family, and victimological analysis of the victim of such violence. The need to change approaches to the organization of measures to prevent juvenile delinquency, by supplementing criminological science with new theoretical provisions and specific recommendations for improving criminal legislation and law enforcement practice in the field of protecting family interests, is substantiated. The general principles of the study of sexual violence against children are revealed in the context of historical aspects of the formation and development of the concept of sexual violence against children and at the current stage of the development of criminological knowledge about sexual violence. Features of punishment and qualification of illegal abortion are characterized. And this is an important indicator, because it shows how much crime in the family sphere also affects the performance of law enforcement agencies, which are financed from the taxes of the country's population. It was noted that domestic scientists, who considered the problem of crime in the family sphere, bypassed the existing criminological science methodology for assessing the consequences of criminal offenses committed by an offender in the family. It was determined to what extent the state of crime research in the family sphere

was the subject of study by domestic scientists during the years of Ukraine's declaration of independence. And as far as the current situation in the conditions of martial law causes considerable concern in society, since the commission of a criminal offense by an offender in the family sphere negatively affects national and criminological security in the state. The need for an individual approach when choosing measures to prevent domestic violence is outlined, which includes taking into account a number of conditions, circumstances, situations and factors, in particular: victimization of the victim, conditions of joint living in the family, relations between parents and children, family ties, etc.

Key words: *criminal offenses in the family sphere, offender, violence in the family, sexual violence.*

Постановка проблеми. Чинниками, які формують причини та умови вчинення кривдником (кривдницею) кримінального правопорушення у сімейній сфері можна визначити:

– російсько-українську війну, яка спричинила вимушене переселення матерів з дітьми у більш безпечне місце, в тому числі і за кордон. На жаль, війна стала точкою неповернення до минулого життя. Люди перед цілком реальною загрозою смерті усвідомлюють цінність часу. Тому, в першу чергу, розірвалися стосунки у тих сім'ях, де зловживали випивкою, наркотиками або де панувало насильство – як психологічне, фізичне, економічне або сексуальне. В таких сім'ях настільки загострилася проблема спільного життя, що постало питання: навіщо продовжувати стосунки з тим, хто не може забезпечити фінансово, підставити плече, захистити?

– різні політичні погляди на соціально-політичну кризу в Україні, яка не посилює захист сім'ї, а навпаки розбещує її устої. Хоча за даними нашого дослідження соціальний рівень сім'ї впливає не тільки на її збереження, а і повинен гуртувати родинні зв'язки. Найбільш вразливим для родини є те, що внутрішнє переконання про життя подружжя в один день може змінити всі її устої.

І якщо до війни в окремих українських сім'ях ще було місце різним політичним поглядам, то тепер це видається неможливим. Тому, такі сім'ї розпадаються. Найголовніше, що повернути те життя яке було раніше, вони уже не хочуть. Варто зазначити, що сьогодні у людей настільки різні цінності, погляди та мораль, на подружнє життя, що вони в умовах сім'ї не можуть співіснувати. Зрозуміло, що це велика проблема, коли подружжя втрачають довіру один до одного, але продовжують своє співіснування заради дітей та побуту, так і не навчившись слухати і розділяти почуття та страхи одне одного;

– невпевненість чоловіка і дружини у стосунках, небажання народжувати дітей, займа-

тися їх вихованням, створило появу в сім'ї психологічного синдрому, коли дружина або чоловік не бажають, наприклад, терпіти приниження, побої чи різні нетверезі витівки. Все це створює безпеку не довіри, і тоді людина замислюється, як їй жити далі, і що її чекає в майбутньому. До речі, такий психологічний синдром ми бачили на початку пандемії «Коронавірусу»;

– щоденна конфліктність в сім'ї, породжує з боку подружжя агресивність, не довіру, як наслідок – вчинення кривдником (кривдницею) кримінального правопорушення, отримання фізичної та психологічної травми, бажання швидшого розлучення;

– відношення подружжя до виховання своїх дітей. Це взагалі найскладніша проблема у сімейно-побутовій сфері, оскільки відсутність у більшості батьків педагогічних знань та основ педагогіки та психології, зумовлюють жорстокість, насильство у відносинах між дорослими та дітьми, призводять до вибору, або я або ти займаєшся вихованням дітей. Часто подружжя говорить про наміри розлучитися на емоціях. Наприклад, чоловік, прийшов додому в нетверезому стані – дружина на емоціях може зібрати чемодан і виставити чоловіка за двері.

Найгірше, коли на цій підставі виникне конфлікт, який може перерости в агресію, насильство, вчинення кримінального правопорушення. Банально, але факт, що саме некерована поведінка кривдника або кривдниці призводять до вчинення кримінального правопорушення у сімейній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти злочинності у сімейній сфері були предметом дослідження таких вчених, як А. Б. Блага, І. Г. Богатирьов, О. А. Джу́жа, Г. В. Дідківська, М. Г. Кузнєцов, М. М. Легенька, І. Б. Медицький, С. В. Романцова, Х. І. Романюк.

Метою статті є аналіз праць у сфері сімейної злочинності, які проводились вітчизняними вченими.

Виклад основного матеріалу. Злочинність у сімейній сфері в Україні ми ставимо в ряд актуальних проблем кримінально-правового та кримінологічного циклу, оскільки вона вчиняється саме в сім'ї, а сім'я за визначенням вітчизняної вченої Г. В. Дідківської формує у людей базові соціальні цінності, орієнтації, потреби, інтереси і звички, а також передумови їх розподілу на пріоритетні, більш менш значущі [1, с. 5].

З такою позицією вченої варто погодитися, оскільки сім'я, є ні з чим порівняним суспільним організмом, що задовольняє цілий комплекс актуальних людських потреб (у народженні і вихованні дітей, духовному середовищі, взаємній моральній та матеріальній підтримці членів сім'ї тощо), у зв'язку з чим необхідні особливі заходи по її всесторонньому захисту з боку держава [1, с. 5].

Проведене нами дослідження злочинності у сімейній сфері, до речі, показало, що дана проблема хоча і не є новою для України, проте її паростки криються далеко в генезисі історії українського народу. На це наголошує вітчизняний учений І. Г. Богатирьов, розглядаючи генезис домашньої злочинності, пише, що домашня злочинність зародилася на кримінологічному матеріалі наукових розвідок вітчизняних учених, розпочинаючи за часів незалежної України, але свого осмислення вона набула у ХХІ ст. із прийняттям Верховною Радою України у 2017 р. нового Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та внесенням змін і доповнень до КК України [2, с. 204].

Окрім цього, дослідник вважає, що проблема домашньої злочинності в Україні значною мірою спричинена умовами перехідного стану нашого суспільства, невизначеністю на даному етапі його ціннісної системи, кризою духовних підвалин життя людей. Водночас, як пише далі вчений, дана проблема взагалі тривалий час замовчувалася. І пов'язано це було з тим, що за радянських часів така злочинність по ідеологічним мотивам не могла бути, а з іншого боку, ментальність значної частини українського суспільства була такою, коли прояви домашньої злочинності не могли бути надбанням публічності [2, с. 205].

Саме тому, прийняття Верховною Радою України у 2017 та 2018 роках низки змін і допо-

внень до діючого КК України показало, що ця проблема є актуальною і потребує поглибленого вивчення. Такий висновок нами ґрунтується на даних Міністерства освіти та науки України. Так, в Україні щорічно близько 1500 жінок, і ця тенденція збільшується за останні три роки, помирають від рук власних чоловіків. Діти скривджених матерів у 6 разів схильніші до суїциду, а 50 % – до зловживань наркотиками. Майже 100 % матерів, які зазнали насильства, народили хворих дітей – переважно з неврозгами, заїканням, енурезами, церебральним паралічем, порушенням психіки [3].

Вищенаведене дозволяє зробити узагальнення і висновок про те, що сімейна сфера, яка сьогодні перебуває у кризових процесах потребує свого наукового супроводу як серед вітчизняних, так і зарубіжних учених. При цьому окреслена проблематика, зважаючи на комплексність досліджуваної сфери, має міждисциплінарний характер, що дозволяє розглядати негативні процеси, що детермінують злочинність у сімейній сфері, не лише з позицій кримінологічної науки, а й соціології, психології, кримінального, кримінально процесуального та кримінально-виконавчого.

В контексті проведеного нами дослідження злочинності у сімейній сфері, ми звернулися до дослідження проведеного у 2012 році А. О. Джужою [4, с. 25]. В даній науковій роботі вчена у межах власного предмета дослідження виділила «такі обов'язкові ознаки насильства в сім'ї: особою, яка страждає від сімейного насильства, можуть бути тільки члени сім'ї, у тому числі дитина (діти); діяння насильника має бути протиправним (тобто суперечити нормам чинного законодавства); діяння призвело або могло призвести до порушення прав члена сім'ї як людини та громадянина; вина насильника повинна виявлятися у формі умислу, а не необережності», диференціюючи насильство в сім'ї над дитиною на чотири види: «фізичне, сексуальне, психологічне та економічне».

Важливу роль у нашому дослідженні ми відводимо вітчизняній вченій А. Б. Благій, яка у 2014 році вперше на рівні докторської дисертації підготувала і успішно захистила монографічне дослідження «Насильство в сім'ї: кримінологічний аналіз і запобігання». В даній науковій праці вчена провела кримінологічний

аналіз насильства в сім'ї шляхом з'ясування кількісно-якісних показників, вивчення особи, яка вчиняє насильство в сім'ї, та віктимологічного аналізу жертви такого насильства.

Заслуговує також на увагу проведений вченою кримінологічний аналіз злочинів, що пов'язані з проявами насильства в сім'ї, зокрема, що пов'язані з проявами фізичного, психологічного, економічного та сексуального насильства. Щодо запобігання насильству в сім'ї дослідниця розкрила його через призму вітчизняної системи запобігання, зокрема, загальносоціального, спеціально-кримінологічного та індивідуального рівнів.

Все вищенаведене дозволило вченій дійти висновку, що насильство в сім'ї є сталим соціальним явищем, яке має глибокі історичні коріння, пов'язанні з правовим закріпленням підлеглого становища жінок і дітей, внаслідок чого у масовій свідомості сформувався стереотип споживацького ставлення до них [5, с. 295].

Актуальність даної роботи підтверджує нашу гіпотезу, що попередження злочинності у сімейній сфері, це не тільки власна безпека родини, це і суспільна безпека, а тому держава не може не впливати на поведінку членів родини, подружжя, якщо вони вчиняють у сім'ї різні види кримінальних правопорушень.

В цьому році виходить авторське монографічне дослідження «Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству» (2014 р.), у якому проблема насильства у сім'ї є загальносвітовою і різні держави протягом тривалого часу відпрацьовують шляхи її подолання, мають, як вдалі програми, так і такі, що не принесли відчутного результату [6, с. 6]. Для нашого ж дослідження, дана наукова праця досить корисна, і цінна, оскільки, в ній авторський колектив розглядає іноземний досвід протидії насильства в сім'ї, а також світову політику попередження і протидії домашнього насильства, досвід англосаксонських країн та розвинутих країн континентальної і східної Європи в частині протидії насильству в сім'ї. І на завершення предметом розгляду стали країни пострадянського табору, де Україна з невідомих причин не була предметом дослідження.

У 2017 році вітчизняна вчена Г. В. Дідківська друкує цікаве монографічне дослідження «Сімейне неблагополуччя в системі детермі-

нантів злочинності неповнолітніх в Україні». Дана наукова праця не обійшла нашої уваги, оскільки в ній дослідниця зазначає, що сім'я перестає ефективно виконувати свої інституційні функції в суспільстві.

В даній роботі вчена також показала необхідність зміни підходів до організації заходів запобігання злочинності неповнолітніх, доповнила кримінологічну науку новими теоретичними положеннями та конкретними рекомендаціями по вдосконаленню кримінального законодавства і правозастосовчої практики у сфері охорони інтересів сім'ї.

Крім цього, науково обґрунтувала знання особливостей проблем сучасної сім'ї, причинного комплексу криміногенних факторів сімейної сфери і механізму їх впливу на злочинність неповнолітніх. Вчена надала можливість суб'єктам профілактики вже на ранніх стадіях деформації сімейних відносин проводити заходи щодо попередження вказаної злочинності, що має не тільки теоретичне, але і актуальне прикладне значення [7, с. 5-7].

Серед сучасних монографічних досліджень, які ми вивчили – це наукова праця вітчизняної вченої С. В. Романцової «Запобігання сексуальному насильству щодо дітей в Україні». Дана праця була успішно захищена дослідницею у 2018 році. В ній вчена вдало розкрила загальні засади дослідження сексуального насильства щодо дітей як у контексті історичних аспектів формування й розвитку поняття сексуального насильства щодо дітей у радянській період, так і на сучасному етапі розвитку кримінологічних знань про сексуальне насильство.

Констатовано, що окремі аспекти є взагалі недослідженими, а позиції авторів щодо окресленого питання – суперечливими, що не сприяє на практиці запобігання сексуальному насильству щодо дітей. Проаналізовано наукові дефініції поняття сексуального насильства щодо дітей, охарактеризовано основні ознаки, що відображають його кримінологічний зміст. Запропоновано авторське визначення сексуального насильства як протиправного використання дитини для задоволення сексуальних потреб винного чи інших осіб, що заподіює шкоду її фізичному, психічному здоров'ю, психосексуальному розвитку та перешкоджає подальшій соціалізації.

Надано класифікацію проявів сексуального насильства щодо дітей (за наявністю (відсутністю) фізичного контакту з дитиною; за сферою, де вчинено сексуальне насильство щодо дитини; за специфікою форм проявів сексуального насильства щодо дитини тощо), розкрита кримінологічна характеристика сексуального насильства щодо дітей та система запобігання сексуальному насильству щодо дітей. Систематизовано напрями, за якими найбільш продуктивно розвивалися організаційно-правові засади запобігання проявам сексуального насильства щодо дітей в Україні. Доведено доцільність подальшого удосконалення організаційно-правового забезпечення на системному рівні та з активнішим залученням до цього процесу громадськості [8, с. 2–4].

Отже, наукова робота вітчизняної вченої С. В. Романцової «Запобігання сексуальному насильству щодо дітей в Україні» не тільки підіймає пласт проблем, які виникають у родині під час спільного проживання, а і створює теоретичне підґрунтя подальшого наукового пошуку, що ми і робимо проводячи дослідження злочинності у сімейній сфері.

У 2019 році у світ виходить наукове монографічне дослідження вітчизняної вченої Х. І. Романюк «Кримінальна відповідальність за незаконне проведення абортів». Дана праця була успішно захищена дослідницею і набула своєї завершеності. В ній вчена комплексно вивчила зміст поняття «незаконне проведення операцій штучного переривання вагітності (абортів)», розглянула кримінальну відповідальність за цей злочин в історії вітчизняного кримінального законодавства, здійснила порівняльний аналіз відповідальності за незаконне проведення абортів у зарубіжному кримінальному законодавстві та встановила співвідношення складів злочинів, які забезпечують охорону ненародженого життя, між собою і з іншими складами злочинів, узагальнила особливості караності та кваліфікації незаконного проведення абортів.

Окрім того, вчена у власній науковій роботі надала пропозиції щодо вдосконалення законодавства стосовно відповідальності за незаконне проведення абортів; запропонувала визначення незаконного переривання вагітності як застосування медикаментозних та інших засобів, які спрямовані на штучне переривання вагітності,

що здійснюються з порушенням установлених законодавчих норм і медичних стандартів щодо: особи вагітної (врахування протипоказань, віку, способу, строку вагітності), місця проведення (лікувальна установа), суб'єкта здійснення медичного втручання (його кваліфікація, освіта, фахова підготовка) [9, с. 10].

На жаль, надані вченою у дослідженні пропозиції до ст. 134 КК України до теперішнього часу Верховною Радою України не реалізовані. Однак, у контексті нашого дослідження вони набувають особливої актуальності і мають знайти своє наукове продовження.

Дотичними до проблематики попередження злочинності у сімейно- побутовій сфері є напрацювання вченими з адміністративного права. Зокрема, вітчизняна вчена М. М. Легенька у власній науковій праці «Адміністративне реагування на вчинення домашнього насильства» (2019 р.) довела, що за своєю природою адміністративні делікти не можуть бути включені до структури домашнього насильства при наданні кримінологічної характеристики домашньої злочинності.

Водночас, на етапі ранньої профілактики кримінальних правопорушень у домашній сфері важливим є реагування уповноважених суб'єктів також і на факти вчинення адміністративних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством (ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення) [10].

Вагомий внесок у сферу запобігання злочинності у сімейній сфері вніс вітчизняний вчений М. Г. Кузнецов у кандидатській дисертації «Домашнє насильство: кримінологічна характеристика та запобігання», яка була захищена у 2020 р. У даній науковій роботі вченим було запропоновано авторське тлумачення «домашнього насильства» як об'єкта кримінологічного дослідження – це кримінологічний феномен, який передбачає фізичні, словесні, моральні та економічні образи й примус для залякування й отримання влади одних членів сім'ї над іншими.

Водночас, встановлено головну причину соціального явища домашнього насильства – психологічну детермінанту, за якої жертва наражає себе на небезпеку з боку кривдника в будь-якій конфліктній життєвій ситуації. Обґрунтовано необхідність індивіду-

ального підходу під час обрання заходів запобігання домашньому насильству, який включає урахування низки умов, обставин, ситуацій та факторів, зокрема: віктимність жертви, умови спільного проживання в сім'ї, стосунки між батьками та дітьми, родинні зв'язки тощо.

Вченим також запропоновано розширити в регіонах кількість центрів медико-соціальної реабілітації жертв від домашнього насильства і залучення до цієї роботи психологів. Окрім того, запропоновано в кожному обласному центрі при Головному управлінні Національної поліції створити банк даних жертв від домашнього насильства [11, с. 22].

Цікавою в теоретичному плані є наукова праця вітчизняного вченого І. Б. Медицького «Наслідки злочинності в Україні: теоретичні і прикладні аспекти». Даний науковий продукт присвячено комплексному дослідженню проблеми наслідків злочинності. Здійснено ґрунтовний аналіз поняття наслідків злочинності та його змістовного наповнення, розкрито рівні співвідношення між суміжними теоретичними конструктами.

Особливу увагу приділено існуючим методикам оцінки наслідків злочинності, міжнародно-правовому досвіду зарубіжного вивчення наслідків/ціни злочинності. Окреслено обсяг втрат людського потенціалу внаслідок різного роду форм протиправної поведінки, розглянуто найбільш значущі нематеріальні наслідки злочинності на індивідуальному, суспільному та державному рівнях вияву. Розкрито стан, ефективність та «собівартість» державного впливу на злочинність у структурі її наслідків: кримінально-правового законот-

ворення, діяльності суду та органів кримінальної юстиції, застосування інституту виконання покарань [12, с. 22].

Ми підтримуємо думку вітчизняного вченого І. Г. Богатирьова проте, що злочинність та її соціальні наслідки не обійшли ці процеси і дуже серйозно вплинули на стан, динаміку і географію злочинності в країні. Вона сьогодні вийшла далеко за межі загальнокримінального феномену і перетворилася на фактор, що створює реальну загрозу національній безпеці, основам державного устрою, а алгоритму, як її нейтралізувати кримінологічна наука, на жаль, не запропонувала.

Сьогодні серед адвокатів та захисників існує думка про феномен випадковості у злочинності, коли людина вчиняє злочин не бажаючи цього робити, можливо така думка має право на існування, мабуть її слід дослідити, але чому, людина, яка сідає за кермо автомобіля в нетверезому стані, не розуміє, що такі дії злочинні, але вибирає саме злочинну дію; злодій, який вчиняє крадіжку теж розуміє, що вчиняє злочин, і так до безкінечності. То, що це теж випадковість [13, с. 87].

Висновки. Отже, вивчення вищевказаних наукових праць засвідчує, що вітчизняна кримінологія, належним чином розробивши категорії кримінологічної характеристики та запобігання насильству в сім'ї (яке з часу внесення відповідних змін до КК України і доповнення його ст. 126-1 трансформувалося в категорію «домашнє насильство»), лише починає розроблення кримінологічної моделі попередження злочинності у сімейній сфері.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дідківська Г.В. Сімейне неблагополуччя в системі детермінантів злочинності неповнолітніх в Україні. монографія. Вінниця : ТОВ «Нілен – ЛТД», 2017. 202 с.
2. Богатирьов І. Г. Генезис домашньої злочинності в Україні. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2019. № 3. С. 205–212.
3. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству: лист Міністерства освіти та науки України від 18 травня 2018 р. № 1/11-5480. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5480729-18> (дата звернення: 16.12.2020).
4. Джужа А. О. Запобігання злочинам проти статевої недоторканості дитини: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2012. 283 с.
5. Блага А. Б. Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз та запобігання): монографія. Харків: ФОП Макаренко, 2014. 360 с.
6. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству [А.О. Галай, В.О. Галай, Л.О. Головки, В.В. Муранова та ін]/ за заг ред А.О. Галай. К.: КНТ, 2014. 160с.
7. Дідківська Г. В. Криміногенність сім'ї як фактор злочинності неповнолітніх: монографія. Київ: Центр учбової літератури. 2016. 204 с.

8. Романцова С. В. Запобігання сексуальному насильству щодо дітей в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2018. 19 с.
9. Романюк Х. І. Кримінальна відповідальність за незаконне проведення абортів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2019. 19 с.
10. Легенька М. М. Адміністративне реагування на вчинення домашнього насильства: дис. ... д-ра філософії в галузі знань 08 Право: спец. 081. Харків, 2019. 217 с.
11. Кузнецов М. Г. Домашнє насильство: кримінологічна характеристика та запобігання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2020. 237 с.
12. Медицький І. Б. Наслідки злочинності в Україні: теоретичні і прикладні аспекти: монографія. Івано-Франківськ: Супрун В. П., 2020. 314 с.
13. Богатирьов І.Г. Проблема ціни злочинності в Україні. Сучасна кримінологія: досягнення, проблеми, перспективи : матеріали міжнар. наук. конф., присвяч. 50-річчю каф, кримінології та кримінально-виконавчого права. Харків, 9 груд. 2016 р. / за ред.. В.Я. Тація, Б.М. Головкина. Харків : Право, 2016. С. 87–89.